

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОМУНІКАТИВНИХ ХАРАКТЕРИСТИК
СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВMEDICAL STUDENTS COMMUNICATIVE CHARACTERISTICS
EMPIRICAL RESEARCH

Стаття присвячена теоретичному аналізу особливостей професійно важливих якостей майбутніх лікарів, специфіці комунікативної взаємодії в системі «лікар-пацієнт» в умовах терапевтичного процесу. Визначено й теоретично обґрунтовано переважальну роль комунікативної компетентності в системі забезпечення ефективної професійної діяльності лікаря.

Розглянуто, що сформовані комунікативні характеристики, дотримання психологічної культури, спроможність до створення та підтримки психологічного контакту в системі «лікар-пацієнт» є вагомими професійно важливими якостями майбутніх медиків.

За результатами теоретичного аналізу узагальнено необхідність емпіричного дослідження системи комунікативних характеристик майбутніх лікарів і пошуку чинників їх формування. Дослідження особливостей комунікативних характеристик студентів-медиків проведено на базі Української медичної стоматологічної академії. У дослідженні взяла участь 120 студентів. Процедура дослідження передбачала поступове вивчення рівня комунікабельності, комунікативної установки, прийняття відповідальності, включення до системи контактів у взаємодії студентів-медиків. Результати дослідження засвідчили, що більшість досліджуваних прагне встановлювати стосунки з однолітками, комунікабельна. Уникання спілкування з оточенням властиве лише незначній частині досліджуваних, які схильні почувати себе невпевнено в незнайомих компаніях, бояться встановлювати контакти з незнайомими людьми, їм необхідний час, щоб розкритися перед партнером по спілкуванню.

Переважає більшість студентів має бажання, щоб інші проявляли інтерес до них і приймали у свої групи, встановлювали з ними контакти. Вони мають сильну потребу бути прийнятими іншими. Водночас студенти відчувають проблеми під час необхідності розкриватись перед партнером по спілкуванню, не налаштовані на встановлення тісних емоційних контактів, дуже обережні у виборі однолітків, з якими можуть відверто взаємодіяти й розкриватися як особистість. Також досліджувані схильні підкорятись партнеру в стосунках, відчувають залежність від думки оточення та вагаються під час прийняття рішень.

Ключові слова: студенти-медики, комунікативна компетентність, комунікативні характеристики, комунікабельність лікаря, професійно важливі якості лікаря, комуніка-

тивна установка, відповідальність студентів-медиків, спроможність встановлювати емоційний контакт майбутніх медиків.

The article is aimed to reveal the future doctors' professional qualities, communication skills in the working sphere "doctor-patient" in the therapeutic process specific theoretical analysis. The communicative competence predominant role in the system of ensuring doctor's effective professional activity is determined and theoretically substantiated.

It is determined that the formed communicative characteristics, adherence to psychological culture, the ability to create and maintain psychological contact in the system "doctor-patient" are important professionally important qualities of future physicians.

According to the results of the theoretical analysis, the future doctors communicative characteristics and its formation factors research necessity is generalized. Medical students communicative characteristics features research was conducted on the basis of the Ukrainian Medical Stomatological Academy. The research involved 120 students. The research procedure involved a gradual study of the sociability, communicative attitude, acceptance of responsibility, inclusion in the system of contacts of medical students. The results of the research showed that most of the subjects seek to establish relationships with peers, sociable. Avoiding communication with others is characteristic of only a small part of the respondents, who tend to feel confident in unfamiliar companies, are afraid to establish contacts with strangers, they need time to open up to a communication partner.

The vast student's majority want others to show interest in them and accept them into their groups, to establish contacts with them. They have a strong need to be accepted by others. At the same time, students experience problems when they need to open up to a communication partner, are not ready to establish close emotional contacts, are very careful in choosing peers with whom they can openly interact and reveal themselves as a person. Also, the subjects tend to obey the partner in the relationship, feel dependent on the others opinions and hesitate to make decisions.

Key words: medical students, communicative competence, communicative characteristics, communicativeness of a doctor, doctor's professionally important qualities, communicative attitude, responsibility of medical students, ability to establish emotional contact of future doctors.

УДК 17.023.36:614.253.52

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.23.30>

Шевченко О.М.

к.пед.н.,

доцент кафедри українознавства та гуманітарної підготовки

Українська медична стоматологічна академія

Владимирова В.І.

старший викладач кафедри

українознавства та гуманітарної підготовки

Українська медична стоматологічна академія

Постановка проблеми. В умовах сьогодення часто дослідники звертають увагу на характеристики спілкування та комунікативні характеристики працівників різних професій, і фахівців медичної сфери зокрема. Це зумовлено специфікою професійної діяльності медичних працівників, їхніми психологічними

характеристиками, що визначають ефективність виконання лікарем своїх професійних обов'язків, і лікувального процесу загалом.

Комунікативна компетентність майбутнього лікаря має визначальну роль у системі його професійно важливих якостей через наявність специфічних комунікативних

труднощів у процесі лікувального процесу. Труднощі взаємодії лікаря та пацієнта в лікувальному процесі пояснюються тим, що психологічні особливості пацієнта в умовах лікувальних взаємин і взаємодії приходять у зіткнення з психологічними особливостями медичного працівника (лікаря, медичної сестри тощо). Метою контактів між цими людьми є допомога, яка надається одним з учасників взаємодії іншому, а складний психологічний зміст стосунків (через хворобу, інвалідність тощо) й особистісні характеристики учасників такої взаємодії ускладнюють спілкування між лікарем і пацієнтом.

Для того, щоб процес взаємин пацієнта й медичного працівника був ефективним, важливе значення мають не лише наявні в лікаря професійні знання, але й уміння ефективно організувати взаємодію. Отже, вивчення сформованості комунікативних характеристик майбутніх лікарів натепер є актуальним питанням, що потребує вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На специфіку проблематики лікувальної взаємодії, спілкування в системі «лікар-пацієнт» спрямована дослідницька увага Н.М. Бугайової, І.С. Вітенко, В.В. Знакова й інших. Зокрема, Н.М. Бугайова [1] відзначає, що для ефективності процесу взаємин пацієнта й медичного працівника необхідно пізнати психологічні основи подібної взаємодії: мотиви й цінності медпрацівника, його уявлення про пацієнта, не відкидати також очікування самого пацієнта від процесу діагностики, лікування, профілактики й реабілітації, поведінки самого медичного працівника.

Складність стосунків лікаря та пацієнта визначається також тим, що інтерес учасників діагностичного й лікувального спілкування формується, як правило, на негативному емоційному тлі, зумовленому тим, що приводом для зустрічі медичного працівника й пацієнта стає певна проблема (І.С. Вітенко [2], С. Baylor, M. Burns [7]). Негативні емоційні переживання безпосередньо входять у структуру будь-якої проблеми, оскільки вони дають сигнал про якісь певні відхилення або порушення в діяльності особистості або організму пацієнта. Відомо, що хвороба часто викликає пригнічений настрій і навіть депресивний стан або агресію.

Взаємини між лікарем і хворим залежать також від витривалості їх характерів і бажання співпрацювати. Особливої уваги заслуговує особистість самого лікаря. Вирішальне значення має його привітність, еколого-деонтологічна культура, особливості характеру – все це і є факторами лікувальної дії на хворого. Забезпечення деонтологічних вимог до професійної діяльності лікаря передбачає досить високий рівень мовної культури й комунікативної ком-

петентності, спроможності лікарем побудувати взаємодію в певному лінгвістичному й культурологічному контексті (О.М. Шевченко [6], В.І. Владимірова [3], М. Czepil, etc. [8])

Уміння спілкуватися, або комунікативна компетентність, забезпечує взаєморозуміння, довіру у відносинах, ефективність у розв'язанні поставлених задач (І.Р. Мухаровська [5]). Якщо пацієнт довіряє своєму лікареві, не сумніваючись у правильності діагностики й адекватності терапії, то він виконуватиме призначення, пройде всі необхідні діагностичні й терапевтичні процедури (В. Manuel, M. Valcke, I. Keygnaert [10]). За відсутності психологічного контакту пацієнт, можливо, не стане дотримуватися лікарських рекомендацій і призначень, проконсультується в інших лікарів або просто у своїх знайомих, займеться самолікуванням. У зв'язку із цим професійно значущою якістю медичного працівника є комунікативна толерантність – терпимість, поблажливість і інше. Комунікативна толерантність показує, в якому ступені лікар переносить суб'єктивно небажані, неприйнятні для нього індивідуальні особливості пацієнтів, негативні якості, засуджувані вчинки, звички, чужі стилі поведінки й стереотипи мислення (R.R. Moral, C.G. Leonardo [11]).

Своєрідність професій, в якій «допомагають», полягає в тому, що сам суб'єкт діяльності є первинним інструментом своєї роботи, й для побудови відносин виявляється недостатнім використання тільки методичних прийомів. Діяльність-допомога вимагає від професіонала особистісної залученості, відкритості відносинам, вміння співпереживати й співчувати, а також здатності розуміти інтереси іншої людини [7].

У цілому успішна лікарська діяльність, як показують численні дослідження різних авторів, як вітчизняних, так і зарубіжних, визначається такими психологічними особливостями, як високий рівень комунікативної компетентності, що реалізовується щодо пацієнтів, їх родичів, а також медичного персоналу; високий ступінь стійкості до стресу, до інформаційних та емоційних перевантажень, наявність розвинених механізмів адаптації та компенсації з високою планкою етичних цінностей, що формують дальню життєву перспективу (J. Graf, R. Smolka, E. Simoes [9]).

Такі професійно важливі якості розвиваються в майбутніх лікарів вже з початку професійного навчання в процесі набуття знань та умінь професійної діяльності лікаря. Тож, зважаючи на вагомість комунікативних характеристик для професійної діяльності лікаря, нами проведено емпіричне дослідження комунікативних характеристик майбутніх лікарів та їх залежності від локусу контролю.

Постановка завдання. Мета статті – теоретично вивчити й емпірично дослідити особливості комунікативних характеристик студентів-медиків.

Виклад основного матеріалу дослідження. В емпіричному дослідженні комунікативних характеристик студентів-медиків взяли участь 120 студентів Української медичної стоматологічної академії, які навчаються на різних курсах. Для оцінки вираженості комунікативних характеристик досліджуваних застосовані методики: опитувальник міжособистісних відносин (О.О. Рукавішніков); тест «Оцінка рівня схильності до спілкування» (В.Ф. Ряховський). Дослідження проведене у 2019–2020 навчальному році.

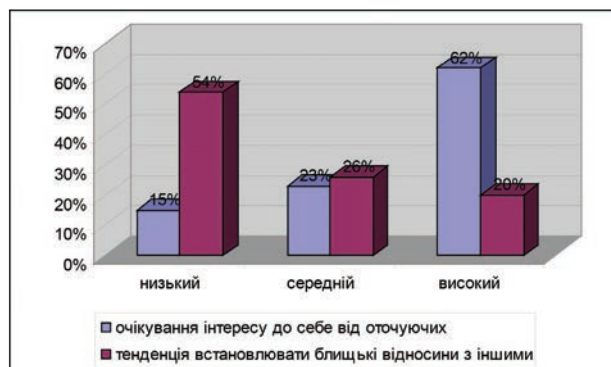
Розглянемо результати емпіричної розвідки особливостей комунікабельності студентів-медиків. Досліджувана вибірка представлена на рис. 1.

Рис. 1. Особливості схильності до спілкування студентів-медиків

Як свідчать дані, представлені на рис. 1., фактично половина досліджуваних (46%) має виражену комунікабельність. Такі студенти характеризуються відкритістю для набуття соціального досвіду, легко встановлюють контакти з незнайомими людьми. Також 37% досліджуваних характеризуються середнім рівнем комунікабельності. Такі майбутні медики схильні почувати себе впевнено в незнайомих компаніях, не бояться встановлювати контакти з незнайомими людьми, але вони досить обережно сходяться з ними, їм необхідний час, щоб розкритися перед партнером по спілкуванню. Окрім цього, 17% студентів-медиків має низький рівень комунікабельності. Вони замкнуті, часто орієнтовані на самотність, почувають через це певні неприємності, оскільки їм складно кооперувати власні дії з оточенням. Окрім цього, студенти переважно знають про такі свої особливості, переживають через це й прагнуть їх змінити, оскільки налаштовані на встановлення стосунків з однолітками.

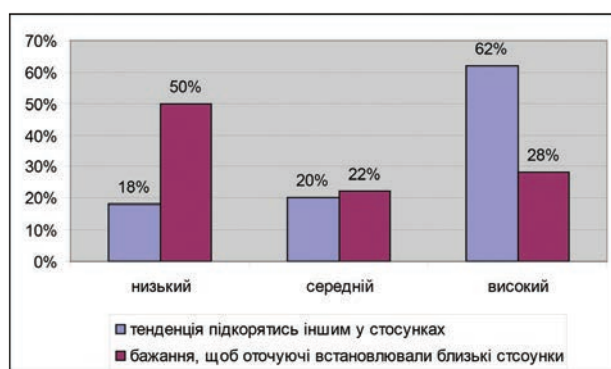
Порівняємо найбільш виражені тенденції встановлення взаємостосунків серед досліджуваних (рис. 2).

Рис. 2. Співвідношення очікування інтересу до себе від оточення та тенденції до встановлення близьких контактів з однолітками в досліджуваних

Як видно з рис. 2., переважна більшість студентів (62%) має бажання, щоб інші проявляли інтерес до них і брали у свої групи, встановлювали з ними контакти. Вони мають сильну потребу бути прийнятими іншими. Водночас ці студенти (54%) дуже обережні під час встановлення близьких емоційних відносин у дружніх стосунках. Тобто мають певні страхи стосовно необхідності розкриватися перед партнером по спілкуванню. Під час міжособистісної взаємодії розкривають свої переживання та думки не одразу.

Розглянемо співвідношення відсоткових показників тенденцій підкорятись іншим у спілкуванні й очікування встановлення близьких контактів у студентів-медиків, які представлені на рис. 3.

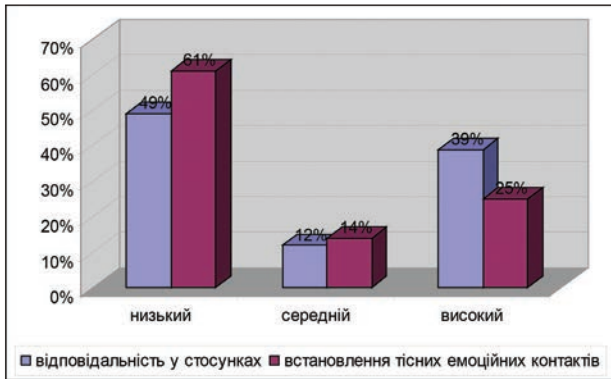

Рис. 3. Вираження тенденцій підкорятись іншим у спілкуванні й очікування встановлення близьких контактів у студентів-медиків

Як видно з рис. 3., переважна більшість досліджуваних (62%) схильна підкорятись партнеру в стосунках, відчуває залежність від думки оточення та вагається під час прийняття рішень, не любить, коли їх контролюють. Водночас значна частина досліджуваних (50% низького й 22% середнього рівнів вираження)

обережні у виборі осіб, з якими встановлюють тісні емоційні відносини, схильні не довіряти оточенню, що може бути засновано на нестачі комунікативного досвіду.

Порівнюємо вираженість таких комунікативних тенденцій досліджуваних, як тенденція приймати чи нукати відповідальності за дії в стосунках та орієнтованості на встановлення тісних емоційних контактів з оточенням, що подано на рис. 4.

Рис. 4. Співвідношення тенденцій брати на себе відповідальність у стосунках і встановлювати тісні емоційні контакти студентів-медиків

Як видно з рис. 4., студентам переважно властиві низькі рівні прийняття відповідальності в стосунках (49%) та орієнтованості на встановлення тісних емоційних контактів (61% досліджуваних). Високі рівні за такими тенденціями виражені слабко: за першою – 39%, за другою – 26% досліджуваних. Отже, студенти-медики переважно не схильні брати на себе відповідальність у стосунках з оточенням, що відбиває певну їх психологічну незрілість, та уникають встановлення тісних емоційних контактів із товаришами, орієнтовані на формальне спілкування, остерігаються ситуацій розкриття перед партнером у взаємодії.

Висновки з проведеного дослідження. Комунікативні характеристики важливі для студентів-медиків з огляду на те, що ефективність їхньої майбутньої професійної діяльності значною мірою залежить не лише від наявних професійних знань, але й від уміння побудувати взаємодію з пацієнтом, створити сприятливе соціально-психологічне й терапевтичне середовище.

Результати проведеного емпіричного дослідження дають підстави стверджувати, що переважна більшість досліджуваних прагне встановлювати стосунки з однолітками, комунікабельна. Уникання спілкування з оточенням властиве лише незначній частині досліджуваних, які схильні почувати себе невпевнено в незнайомих компаніях, бояться встановлювати контакти з незнайомими людьми, їм необхідний час, щоб розкритися перед партнером по спілкуванню.

Переважна більшість студентів має бажання, щоб інші проявляли інтерес до них і брали у свої групи, встановлювали з ними контакти. Вони мають сильну потребу бути прийнятими іншими. Водночас студенти відчувають проблеми під час необхідності розкриватися перед партнером по спілкуванню, не налаштовані на встановлення тісних емоційних контактів, дуже обережні у виборі однолітків, з якими можуть відверто взаємодіяти й розкриватися як особистість. Також досліджувані схильні підкорятися партнеру в стосунках, відчувають залежність від думки оточення та вагаються під час прийняття рішень.

Разом із тим проведене дослідження не вичерпує питання. Зокрема, перспективно подальших розвідок може слугувати вивчення специфіки комунікативної компетентності майбутніх медиків залежно від їх ціннісних орієнтацій, ставлення до здоров'я, особливостей смислової сфери тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бугайова Н.М. Психологічні особливості лікувальної взаємодії в системі «медичний працівник – пацієнт». *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2012. № 3 (29). С. 52–57.
2. Вітенко І.С. Медична психологія. Київ : Здоров'я, 2007. 208 с.
3. Владимірова В.І., Шевченко О.М. Лінгвокраїнознавчий аспект викладання української мови як іноземної. *Молодий вчений*. 2019. № 5.1. С. 55–58.
4. Знаков В.В. Исследование профессионально важных качеств у медицинских работников. *Психологический журнал*. 2004. № 3. С. 71–81.
5. Мухаровська І.Р. Обґрунтування та засади медико-психологічної допомоги лікарям онкологічної служби. *Медична психологія*. 2016. Т. 22. № 2. С. 83–87.
6. Шевченко О.М. Формування соціокультурної компетенції майбутнього лікаря. *Неперервна педагогічна освіта XXI століття* : зб. матеріалів XV Міжнар. педагогічно-мистецьких читань, м. Київ, 6–7 грудня 2017 р. Вип 1 (13). Київ : Талком, 2018. С. 98–103.
7. Baylor C., Burns M., McDonough K., Mach H., Yorkston K. Teaching Medical Students Skills for Effective Communication With Patients Who Have Communication Disorders. *American Journal of Speech-Language Pathology*. 2019. V. 28. P. 1. P. 155–164.
8. Czepil M., Karpenko O., Revt A., Istomina K. Formation of students' ethnic tolerance in institutions of higher education. *Advanced Education*. 2019. V. 12. P. 114–119.
9. Communication skills of medical students during the OSCE: Gender-specific differences in a longitudinal trend study / J. Graf, R. Smolka, E. Simoes et al. *BMC Med Educ*. 2017. V. 17. P. 75.
10. Manuel B., Valcke M., Keygnaert I., Roelens K. Improving medical students' communication competencies to deal with intimate partner violence using clinical simulations in Mozambique. *BMC Medical Education*. 2021. V. 21. Is. 126. P. 1–8.
11. Moral R.R., Leonardo C.G., Martinez F.G., Martin D.M. Medical students' attitudes toward communication skills learning: comparison between two groups with and without training. *Advanced Medical Education Practice*. 2019. V. 10. P. 55–61.